

УДК 631.164.23: 330.322: 330.341.1

І. А. Федун,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств,
Київський національний авіаційний університет

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

I. Fedun,

Ph. D. (Economics), Associate Professor, Department of International Management companies,
National Aviation University, Kyiv

RISK MANAGEMENT INNOVATION AND INVESTMENT IN AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

Розглянуто проблеми управління ризиками інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві, здійснено моніторинг цих проблем у контексті реалій сучасного економічного простору, а також запропоновано власні підходи до їх вирішення.

The problems of risk management innovation and investment in agricultural production, by monitoring these issues in the context of the realities of modern economic space, as well as to their own approaches to their solution.

Ключові слова: інновація, ризик, ефективність, інвестування, агропромислове виробництво, управління.

Key words: innovation, risk, efficiency, investment, agroindustrial complex, management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для успішного існування в умовах сучасного економічного простору, господарюючим суб'єктам необхідно зважуватися на впровадження інновацій та технічних нововведень, а це підсилює ризик. Суттєвим фактором, що впливає на ефективність інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві вважається фактор ризику. Тому необхідно правильно управляти та оцінювати ризик, щоб досягати успіху на ринку. Оскільки ризик, незалежно від його конкретних форм, зрештою проявляється у вигляді можливого зменшення реальної віддачі від використання фінансових ресурсів порівняно з очікуваною, то його врахування має важливе значення в контурі інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві. Функціонування господарюючих суб'єктів здійснюється не тільки в умовах ризику, але також в умовах систематичної, перманентно зростаючої невизначеності, тому необхідно швидко та гнучко реагувати на зміни в економічному середовищі, що вимагає розробки та застосування засобів методологічного забезпечення для можливості прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми розробки та прийняття управлінських рішень за умов невизначеності та ризику досить повно висвітлено в працях В.О. Василенка [3], В.В. Вітлінського [4; 5], Р.А. Кіні [16], С.І. Наконечного [5], Х. Райфи [16] та інших.

Так, В. Вітлінський [4], Е. Четиркін [24], О. Ястремський [26], досліджуючи проблеми й особливості функціонування економічних суб'єктів за умов ризику, обґрунтовують механізми оцінки ризиків в інноваційно-інвестиційній діяльності з метою управління ними та необхідність впровадження цих механізмів у практичну діяльність. Найбільш узагальнені рекомендації щодо визначення видів інноваційно-інвестиційного ризику та їх кількісного вимірювання містяться у працях О. Ястремської [25, с. 57—59]. Деякі автори (Ю. Дегтярьова [8], Р. Кіні [16], К. Ковальчук [19], Х. Райфа [16]) пропонують визначати наявність ризиків і ступінь невизначеності під час прийняття управлінських рішень за допомогою методів економіко-математичного моделювання. Так, Ю. Дегтярьова під час прийняття управлінських рішень пропонує використовувати методи теорії ігор

("ігри із природою"), що, за її переконанням, сприяє підвищенню здатності економічного суб'єкта протистояти несприятливим ситуаціям і дозволяє ефективно функціонувати в умовах ризику й невизначеності [8, с. 169]. Проте в умовах посткризових трансформацій економічного простору багато аспектів цієї важливої проблеми вимагають подальших поглиблених досліджень з метою пошуку шляхів оптимального їх вирішення.

Метою дослідження є розвиток теоретичних положень, розробка методичних підходів і практичних рекомендацій щодо управління ризиками інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві, спрямованих на підвищення ефективності прийняття адекватних умов економічного середовища управлінських рішень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Платформою рішення щодо управління ризиками інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві є економічні інтереси господарюючих суб'єктів. Вони характеризуються особливою специфічністю [6, с. 155]. Водночас ці рішення в агропромисловому виробництві окреслюються довготривалістю отримання результатів, обумовленою масштабністю рішення і невизначеністю, внаслідок розриву в часі між ухваленням рішення щодо реалізації і отримання віддачі.

Невизначеність припускає наявність чинників, при яких результати дій непередбачені, а ступінь можливого впливу цих чинників на результати діяльності в агропромисловому виробництві, що пояснюється неповнотою або неточністю інформації про умови реалізації інноваційно-інвестиційних проектів.

Ситуація ризику — це різновид ситуації невизначеності, коли настання подій імовірно. Іншими словами, ризик — це оцінена будь-яким способом імовірність, а невизначеність — це те, що не піддається кількісній оцінці.

Сама ситуація ризику при цьому характеризується наступними ознаками: наявність невизначеності; необхідність вибору альтернатив дій (при цьому потрібно мати на увазі, що відмова від вибору також є різновидом вибору); можливість оцінити імовірність здійснення обраної альтернативи, тому що в ситуації невизначеності імовірність настання подій не встановлена.

Розрізняють такі три типи ситуацій: ситуація визначеності, коли вибір конкретного плану дій призводить до відомого, конкретного результату; ситуація ризику, за якої вибір конкретного плану дій може призвести до будь-якого результату з їх фіксованої кількості; ситуація невизначеності характеризується тим, що вибір конкретного способу дій може призвести до будь-якого

результату з фіксованої кількості, але ймовірності їх здійснення невідомі.

Говорячи про невизначеність, слід зазначити, що вона може проявлятися по-різному: у вигляді ймовірнісних розподілів (розподіл випадкової величини точно відомий, але невідомо, яке конкретне значення може мати випадкова величина); у вигляді суб'єктивних імовірностей (розподіл випадкової величини невідомий, але відомі ймовірності окремих подій, отримані експертним шляхом); у вигляді інтервальної невизначеності (розподіл випадкової величини невідомий, але відомо, що вона може отримати будь-яке значення в певному інтервалі).

Нині, розглядаючи інвестування інновацій як процес, можна відзначити, що інноваційно-інвестиційне рішення в агропромисловому виробництві набуває стратегічної спрямованості, якщо його реалізація пов'язана з попередженням дій навколишнього середовища (можливості і загрози) і з урахуванням специфіки функціонування (сильні і слабкі сторони) [17, с. 56]. У зв'язку з цим можна виділити низку характеристик економічних інтересів, наявність яких дозволяє зарахувати інвестиційне рішення до розряду стратегічних. До них слід віднести: інноваційний характер; безповоротність наслідків; спрямованість на перспективні цілі агропромислового виробництва; невизначеність безлічі альтернатив і важлива самостійна роль процедури їх формування; суб'єктивність за своєю природою [13, с. 354].

Виникнення ризику пов'язане з тим, що у момент ухвалення рішень щодо інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві практично неможливо одержати точні і повні дані про віддалене в часі середовище реалізації рішень, про всі діючі або потенційні внутрішні і зовнішні чинники. Все це характеризує сутність відображення невизначеності як об'єктивної форми існування навколишнього світу. Об'єктивно існуюча і принципово постійна невизначеність, що має місце при ухваленні перспективних інноваційно-інвестиційних рішень, призводить до того, що ризик таких рішень ніколи не буває нульовим. Це обумовлює необхідність застосування стратегічного підходу до розробки і обґрунтування інноваційно-інвестиційних рішень в агропромисловому виробництві з урахуванням чинника ризику. З приводу поставленої проблеми існують дві точки зору [9, с. 14]. Передусім, пропонується використовувати методи інвестиційного аналізу, адаптовані для врахування дій зовнішнього середовища [11, с. 148].

З другого боку, вважається, що оскільки схожість між двома типами рішень тільки зовнішня, а відмінності достатньо помітні, то для умотивування стратегічних рішень щодо інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві необхідно розробляти нові концепції і методологію.

В основі управління ризиками інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві лежить цілеспрямований пошук і організація роботи зі зниження ступеня ризику, мистецтво одержання й збільшення доходу (виграшу, прибутків) у невизначеній ситуації. Кінцева мета управління ризиками інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві відповідає цільовій функції підприємства. Вона полягає в одержанні найбільшого прибутку за оптимального, прийняттого для економічного суб'єкта співвідношення прибутку й ризику.

Еволюційна система завжди схильна до трансформуючих дій зовнішніх і внутрішніх сил. Коли система проходить деякі критичні значення зовнішніх параметрів, то в ній можуть виникнути раптові зміни внутрішньої структури, що характеризує нестійкість економічної системи. Таким чином, хаос лежить в основі будь-якої еволюційної економічної системи. Завдяки складній взаємодії між нестійкістю системи і певними діями господарюючого суб'єкта економічна система перебуває в русі [12]. При цьому інноваційно-інвестиційна діяльність в агропромисловому виробництві розглядається як внутрішній інструмент еволюції, за допомогою якого економічні суб'єкти досягають якісних змін в своїй структурі і поведінці, що зрештою веде до еволюції системи вищого рівня — галузі [2, с. 45—47].

Управління ризиком інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві пов'язане з реалізацією різноманіття функцій, які доцільно характеризувати взаємообумовленістю кількісних і якісних показників відповідно до наступних принципів:

- розвитку (поетапне впровадження і поступове нарощування окремих підсистем і комплексів задач, розробку і застосування нових методів, гнучкість і динамічність системи);

- автономності (розділення системи на умовно замкнуті контури, інформативно пов'язані за вхідною і вихідною інформацією);

- системності (забезпечення цілісності у вивченні системи, аналіз взаємодій її елементів, визначення умов оптимального функціонування, вибір взаємопов'язаних задач, що спільно створюють відносно замкнуті контури);

- єдності (організаційна, методологічна, інформаційна, математична і технічна побудова системи, яка означає, що розробка кожної підсистеми і групи задач повинна здійснюватися так, щоб забезпечити їх гнучкий і надійний зв'язок з іншими підсистемами);

- адаптації господарської діяльності (пристосування, регулювання відхилень окремих задач від їх комплексу) в умовах зміни ринкових процесів.

В умовах дії різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників ризику можуть використовуватися різні способи його зниження, які впливають на ті або інші сторони інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві.

Різноріччя застосовуваних у підприємницькій діяльності методів управління ризиком можна розділити на чотири групи: методи відхилення від ризиків; методи локалізації ризиків; методи диверсифікації ризиків; методи компенсації ризиків.

Стосовно практики це означає, що необхідно при розробці рішень щодо інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві не тільки визначити рівні ухвалення таких рішень, але й мати стратегію зниження ризиків [21, с. 387].

Управління і ризик є взаємопов'язаними компонентами економічної системи, адже управлінські рішення можуть характеризувати непередбачувані ситуації. Особливо показово це проявилось на початковому етапі трансформації української економіки: втрата управління нею призвела до ситуації тотального ризику для будь-яких видів інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві. Відновлення управління на макрорівні, в свою чергу, вимагає реалізації конструктивних господарських рішень щодо ризику на мікрорівні.

Усі зазначені вище засоби управління ризиком і складають арсенал ризик-менеджера, з їх допомогою й вирішуються головні задачі — забезпечення виживання в умовах конкуренції, підвищення ринкової вартості та підтримка стабільності.

Ефективність реалізації кожного з наведених методів управління ризиками обумовлюється цілою низкою параметрів, головними з яких є наступні: універсальність використання методу; результативність, тобто ступінь досягнення цілей ризик-менеджменту; можливість використання на окремих стадіях розвитку ринкових інститутів; ступінь незалежності результатів від зовнішніх факторів; складність механізму реалізації в умовах конкретного проекту або підприємства; рівень спеціалізації на окремих видах ризиків.

Загальний концептуальний підхід до управління ризиками інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві полягає: у виявленні можливих наслідків такої діяльності в ризиковій ситуації; розробці заходів, що не допускають, запобігають або зменшують розмір збитку від дії до кінця не врахованих ризикових чинників і непередбачених обставин; реалізації такої системи адаптації господарської діяльності до ризиків, за допомогою якої можуть бути не тільки нейтралізовані або компенсовані негативні

можливі результати, але й максимально використати шанси на отримання високого господарського доходу [14, с. 79].

Основою ризиків є джерела їх виникнення у відтворювальному процесі з урахуванням їх утворення в зовнішньому, по відношенню до економічних суб'єктів, середовищі і в його внутрішній структурі [23, с. 14].

Нині зовнішні чинники інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві є головними, оскільки визначають рівень ризиковості і багато в чому несприятливо позначаються на результатах інноваційно-інвестиційної активності основної маси економічних суб'єктів [1, с. 123].

З внутрішніх чинників ризику до основних відносяться: некомпетентність; відсутність досвіду, знань і оперативної ділової активності; авантюризм, надмірна довірливість у відносинах з партнерами; прагнення швидкої вигоди в збиток розвитку тощо.

За роки аграрної кризи відбулося зниження обсягу капітальних вкладень більш ніж на 70%, що викликало старіння матеріально-технічної бази підприємств АПК і зниження агропромислового потенціалу країни. Українські урядові та регіональні програми по інвестуванню інновацій часто не виконуються. Близько 80% капітальних вкладень за джерело фінансування отримують власні кошти агроформувань, позики й позабюджетні фонди.

При цьому також важливо відзначити зміни, які відбуваються з проблемою ризиків при переході від адміністративно-командної до ринкової економіки. В адміністративно-командній економіці проблема ризиків інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві не мала такої гостроти, як в перехідний період. Це пояснюється тим, що значну частину втрат від ризиків компенсувала держава, розподіляючи потім збиток між іншими галузями і кінцевими споживачами. Нині в нашій країні система раціонального розподілу ризиків поки що не створена. Більше того, сама держава нерідко стає головним джерелом ризику, що виявляється в невчасній оплаті закупленої продукції, встановленні нових митних правил, які дезорієнтують виробників. Сюди також відноситься і високий рівень заборгованості по заробітній платні працівникам бюджетної сфери, що прямо впливає на продовольчий споживчий попит [20, с. 78].

При цьому, як свідчить практика, певні труднощі розрахунку ризиків виникають на етапі обґрунтування ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві. Проблема полягає у тому, що в загальноприйнятій системі оцінок ефективності інвестування інновацій країн з потужною економікою головною є група дисконтованих показників,

розрахунок яких охоплює великі проміжки часу: 5—10 років і більше. Отримання необхідної початкової інформації для обґрунтування ефективності інвестування інновацій за визначеними показниками (динаміка цін, норми амортизації, частка капітальних витрат, рух попиту і пропозиції за видами продукції та послуг) є складним завданням в українській економіці. Крім цього, високий кредитний відсоток банків часто робить неприйнятним апарат дисконтування [22, с. 110]. Все це обумовлює наявність досить високого рівня невизначеності, який призводить до виникнення різноманітних ризиків інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві.

Для України цікавий і показовий досвід роботи великих фермерських господарств США, які використовують досягнення науки в сфері індустриальних технологій, високої організації виробництва, повноцінного інформаційного забезпечення при взаємодії трьох основних факторів: спеціалізації, концентрації й інтеграції з партнерами по ринку [18, с. 55].

Так, з 1,9 млн ферм великими (з реалізацією продукції, по прийнятій у США класифікації, понад 250 тис. доларів) в Америці є близько 170 тисяч або 9%. Вони виробляють продукції на 144 млрд доларів (73% від загальної продукції сільського господарства США). Дохід на 1 ферму складає 1020 тис. доларів при витратах — 800 тис. доларів. Ці ферми дають 34 млрд доларів чистого прибутку (78% від загальної його суми). У 90% великих ферм середній прибуток становив 216 тис. доларів. Можна ще додати, що великі ферми виробляють 54% зерна, 66% молочних продуктів, 70% великої рогатої худоби на продаж, 82% бавовни, фруктів і горіхів, 90% овочів і баштанних, 95% птиці. Вони споживають 52% паливно-мастильних матеріалів, 53% мінеральних добрив, 61% насіння, пестицидів, електроенергії, 84% кормів, 83% найманої робочої сили. Ці ферми в основному інтегровані з переробними підприємствами на основі контрактів або є власністю підприємців і у рамках контрактної інтеграції виробляють 90% бройлерів і індичок, 32% — худоби на відгодівлі, 19% — свиней.

Необхідність широкомасштабної реалізації науково-технологічних та інноваційних розробок у національному АПК і, насамперед, у сільському господарстві зумовлюється не лише його надто великою техніко-технологічною відсталістю, використанням переважно застарілих ресурсо-енергомістких технологій, а й технологічними особливостями агропромислового виробництва, передусім аграрними. Практично в найближчі 2—3 роки повністю буде використано й амортизовано наявну сільськогосподарську техніку, оновлення і заміна якої протягом останніх 12—13 років проводилися вкрай низьки-

ми темпами. Це призвело до катастрофічного падіння технічної та енергетичної оснащеності аграрного виробництва. Так, за рівнем технічної оснащеності вітчизняне сільське господарство відстає нині від сільського господарства країн-членів ЄС у середньому в 8—10 разів.

Реалізація інноваційного потенціалу в першу чергу вимагає збільшення обсягу інвестицій. У той же час, сучасна ситуація в українській економіці така, що відчувається гострий дефіцит інвестиційних ресурсів, необхідних для її розвитку, у тому числі і інноваційного. За оцінкою, зробленою з урахуванням паритету купівельної спроможності гривні до долара, потенціал заощаджень реалізується в інвестиціях менш ніж наполовину

Звичайно, кількісну оцінку ризику формують на основі методів математичної статистики. Їх використання залежить від сфери, галузі, виду підприємницької діяльності. Перевага цих методів полягає в тому, що вони відносно прості. Одним з недоліків є потрібна у великому обсязі інформація, яку досить важко одержати.

При цьому концепція дисконтування надає можливість врахування фінансового ризику, оскільки величина, на яку дисконтується чисті грошові потоки проекту, за задумом авторів концепції, крім всього іншого, може бути прирівняна до розміру втраченої вигоди через не ефективне використання фінансових коштів. Схожість методів полягає в тому, що одержані за їх допомогою ставки дисконтування є мірою тимчасової цінності грошей і величини фінансового ризику [15, с. 73]. З другого боку, концепція дисконтування не виключає можливість розрахунку інноваційно-інвестиційного ризику способом аналогічним розрахунку фінансового ризику, тобто збільшенням ставки дисконтування на величину премії за господарський ризик ("винагорода за ризик"). Більше того, надбавка до середньозваженої вартості капіталу практично інтуїтивно визначеної премії за ризик у відносному виразі більшістю теоретиків інвестиційного аналізу (Р. Бірман, В. Беренс, В. Ковальов, З. Шмідта і ін.) вважається найбільш обґрунтованим методом оцінки сукупного ризику інвестиційного проекту [10, с. 239].

Якісна оцінка покликана визначити можливі види ризику, а також чинники, що впливають на його рівень при здійсненні певної інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві. Якісний аналіз включає також методологічний підхід до кількісної оцінки прийнятного рівня ризику [7]. Остаточне рішення може бути ухвалене лише при комплексній його оцінці. Таким чином, у багатьох випадках якісна оцінка рівня допустимого ризику органічно поєднується з кількісною оцінкою. Проте, при цьому потрібно враховувати, що не завжди можна кіль-

кісно прорахувати ризикові ситуації. А вміст і обсяг відповідної економічної інформації в нинішніх ринкових умовах явно не достатній для визначення рівня ризику інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві.

При ухваленні більшості управлінських рішень щодо інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві дотримуються "середнього" рівня ризику, при якому можливі втрати запланованого прибутку не перевищують 50%. Визначення допустимого рівня ризику пов'язане з розробкою власне системи управління ним, що включає підсистему адаптації до ризикових ситуацій, тобто комплексу заходів по: усуненню несприятливої дії на результати ризику; запобіганню можливим втратам від нього; ліквідації збитку від дії форс-мажорних ризиків; реалізації можливостей і шансів збільшення розміру підприємницького доходу від ризикової діяльності [7].

Таким чином, управління ризиками інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві в сучасних вітчизняних умовах є невід'ємною підсистемою діяльності економічних суб'єктів з приводу їх ефективного розвитку на основі розрахунку системного прояву якісних (неформальних) і кількісних (формальних) чинників ризику, пов'язаних з потенційно можливою невизначеністю умов реалізації управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

Ризик є постійним супутником інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві, тому необхідно розраховувати його кількісну величину з урахуванням значущості настання кожної ризикованої події, яка може супроводжувати кожний інноваційно-інвестиційний проект. Основними результатами якісного аналізу ризиків є: виявлення конкретних ризиків проекту і причин, які їх породжують, аналіз гіпотетичних наслідків можливої реалізації визначених ризиків, пропозиції заходів щодо мінімізації збитку та їх вартісна оцінка. До додаткового, але також досить значного результату якісного аналізу варто віднести визначення граничних значень можливої зміни всіх чинників (змінних) проекту, які перевіряються на ризик.

Використання якісної оцінки ризиків інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві ще на проектній стадії дозволить обґрунтовувати характеристики управлінського рішення, а потім обрати оптимальний варіант для конкретних умов.

Сучасна концепція прийнятного ризику інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві орієнтує на рішення, обґрун-

товані аналізом ризику, що супроводжуються комплексом заходів щодо пом'якшення або нейтралізації наслідків прояву його чинників. Її роль полягає у формуванні свідомого відношення до ризику і в такій організації процесу управління, щоб чинник ризику, що утворився, не став несподіванкою для керівника і щоб не довелося поспішно ухвалювати необґрунтовані рішення. Отже, високий рівень ризику не повинен служити підставою відмови від ухвалення рішення. Детальний аналіз ризику і розробка заходів, що зменшують його негативні наслідки до прийняттого рівня, як правило, дозволяють виконувати високо ризикову інноваційно-інвестиційну діяльність в агропромисловому виробництві, ризикуючи незначними втратами, наскільки це прийнятне або допустиме для економічного суб'єкта. Таким чином, досягти поставленого завдання або запланованого результату інноваційно-інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві можна тільки в тому випадку, якщо вдасться передбачити можливі відхилення від мети і певною мірою запобігти пов'язані з цим втрати.

Література:

1. Борщук І.В. Ризик і дохідність при портфельному інвестуванні комерційних банків / І.В. Борщук // *Фінанси України*. — 2001. — № 7. — С. 115—126.
2. Бузько І.П. Стратегічне управління інвестиційною та інноваційною діяльністю підприємства / Бузько І.П., Вартанова О.В., Голубченко Г.О. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. — 176 с.
3. Василенко В.А. Менеджмент устійчивого розвитку підприємств: Монографія. — К.: Центр учебной літератури, 2005. — 648 с.
4. Вітлінський В.В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику. — К.: Деміург, 1996. — 212 с.
5. Вітлінський В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті. — К.: Борисфен-М, 1996. — 336 с.
6. Гелбрейт Дж. Економічні теорії і цілі общества / Гелбрейт Дж.; [пер. с англ.]. — М.: Прогресс, 1979. — С. 362.
7. Гудзь О.Є. Ризики в системі управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств // *Агроінком*. — 2007 р. — № 5. — С. 92—95.
8. Дегтярева Ю.В. Особенности методики прийняття рішень в умовах неопределенности и риска // *Менеджер: Вісник Донецького державного ун-ту управління*. — 2005. — № 3. — С. 166—171.
9. Зубець М.В. Про стратегію утвердження інноваційної моделі розвитку аграрної економіки / М.В. Зубець, С.А. Володін // *Економіка АПК*. — 2004. — № 12. — С. 23—25.
10. Ілляшенко К.В. Використання методологій оцінки ефективності інвестиційних проектів в ринкових умовах господарювання / К.В. Ілляшенко // *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. — 2005. — № 4. — С. 237—243.
11. Ілляшенко С.М. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління: монографія / С.М.Ілляшенко, О.В.Прокопенко; за ред. С.М. Ілляшенко. — Суми: ВТД. "Універ. книга", 2002. — 250 с.
12. Інноваційна складова економічного розвитку: [монографія] / відп. ред. Л.К. Безчасний. — К.: Інститут економіки НАН України, 2000. — 261 с.
13. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / [Л.І. Федулова, В.П. Александрова, Ю.М. Бажал та ін.]; ред. Л.І. Федулова. — К.: Основа, 2005. — 550 с.
14. Камінський А.Б. Концептуальні підходи до вимірювання фінансових ризиків / А.Б. Камінський // *Фінанси України* — 2006. — № 5. — С. 78—85.
15. Катигрובה О.В. Вплив інвестиційних ризиків на страхування венчурного капіталу / О.В. Катигрובה // *Формування нової парадигми страхування: міжнар. наук.-практ. конф.: зб. наук. праць аспірантів та студентів*. — К.: Видавництво КНУ імені Т.Шевченка, 2005. — С. 72—73.
16. Кини Р.А., Райфа Х. Принятие решений при многих критериях предпочтения и замещения. — М.: Наука, 1981. — 560 с.
17. Клімова Т.М. Управління інноваційною діяльністю підприємств / Т.М. Клімова // *Вісник Технологічного університету Поділля*. — 2003. — № 2. — Т. 2. — С. 55—57.
18. Ковалишин П.В. Венчурне інвестування. Повернення до реалізму в США і в Європі / П.В. Ковалишин // *Економіст*. — 2007. — № 1. — С. 54—56.
19. Ковальчук К.Ф. Методи інтелектуальної підтримки прийняття економічних рішень: автореф. дис... д-ра екон. наук. — К.: НАН України ІК ім. В.М. Глушкова, 1996. — 32 с.
20. Лук'янова В.В. Оцінка агрегованого ризику діяльності підприємства / В.В. Лук'янова // *Фінанси України*. — 2004. — № 6. — С. 74—81.
21. Маловичко А.С. Ризик-менеджмент підприємств: його цілі, функції, завдання / А.С. Маловичко // *Формування ринкової економіки в Україні*. — Львів: ІНТЕРЕКО, 2004. — Вип. 13. — С. 600—609.
22. Маловичко А.С. Розробка рішень в умовах невизначеності й ризику / А.С. Маловичко // *Торгівля і ринок України*. [зб. наук. пр.]. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2001. — Вип. 12 (2). — С. 108—112.
23. Чепурко В.В. Оцінка диференціації сільськогосподарських підприємств за ступенем риз-

зику для іноземних інвестицій / В.В. Чепурко // Економіка. — Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. — 2000. — № 43. — С. 13—15.

24. Четыркин Е.М. Финансовый анализ производственных инвестиций. — М.: Дело, 2002. — 256 с.

25. Ястремська О.М. Ризик у процесі інвестиційної діяльності // Наукові праці ДонНТУ. — Серія: Економічна. — Вип. 31-1. — Донецьк: ДНТУ, 2007. — С. 56—60.

26. Ястремський О.І. Моделирование экономического риска. — К.: Либідь, 1992. — 174 с.

References:

1. Borschuk, I.V.(2001), "Risk and profitability in portfolio investments of commercial banks" *Finansy Ukrainy*, vol. 7, pp. 115—126.

2. Buz'ko, I.P. (2002), *Stratehichne upravlinnia investytsijnoiu ta innovatsijnoiu diial'nistiu pidpriemstva* [Strategic management of investment and innovation activities of the enterprise], *Vyd-vo SNU im. V. Dalia, Luhans'k, Ukraine*.

3. Vasylenko, V.A. (2005), *Menedzhment ustojchyvoho rozvytytia predpriatyj* [Management of sustainable development of enterprises], *Tsentr uchebnoj lyteratury, Kyiv, Ukraine*.

4. Vitlins'kyj, V.V (1996), *Analiz, otsinka i modeliuvannia ekonomichnoho ryzyku* [Analysis, evaluation and simulation of economic risk], *Demiurh, Kyiv, Ukraine*.

5. Vitlins'kyj, V.V. and Nakonechnyj, S.I. (1996), *Ryzik u menedzhmenti* [Risk in the management], *Borysfen-M, Kyiv, Ukraine*.

6. Helbrejt, Dzh. (1979), *Ekonomycheskye teoryy u tsely obschestva* [Economic theories and goals of society], *Prohress, Moscow, Russia*.

7. Hudz', O.Ye.(2007), "Risks in the management of financial resources of agricultural enterprises", *Ahroinkom*, vol. 5. pp. 92—95.

8. Dehtiareva, Yu.V.(2005), "Specific Methods of for decision making under conditions of uncertainty and risk", *Menedzher: Visnyk Donets'koho derzhavnoho un-tu upravlinnia*, vol.3, pp. 166—171.

9. Zubets', M.V.(2004), "On the strategy of strengthening innovative model of development of agricultural economics", *Ekonomika APK*, 12, pp. 23—25.

10. Illiashenko, K.V.(2005), "Using methodologies evaluating the effectiveness of investment projects in the market economy conditions" *Visnyk Zhytomyr'skoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, vol.4, pp. 237—243.

11. Illiashenko, S.M. and Prokopenko, O.V. (2002), *Formuvannia rynku ekolohichnykh innovatsij: ekonomichni osnovy upravlinnia* [Formation market of ecological innovation: economic foundations of management], *VTD. "Univer. knyha"*, Sumy, Ukraine.

12. Bezchasnyj, L.K.(2000), *Innovatsijna skladova ekonomichnoho rozvytku* [An innovative component of economic development], *Instytut ekonomiky NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine*.

13. Fedulova, L.I.(2005), *Innovatsijnyj rozvytok ekonomiky: model', systema upravlinnia, derzhavna polityka* [Innovative economic development: a model management system, state policy], *Osnova, Kyiv, Ukraine*.

14. Kamins'kyj, A.B.(2006), "Conceptual approaches to the measurement of financial risks", *Finansy Ukrainy*, vol. 5. pp. 78—85.

15. Katyhrobova, O.V.(2005), *Vplyv investytsijnykh ryzykiv na strakhuvannia venchurnoho kapitalu* [Impact of investment risks for insurance of venture capital], *Vydavnytstvo KNU imeni T. Shevchenka, Kyiv, Ukraine*.

16. Kyny, R. L. and Rajfa, Kh.(1981), *Pryniatyie reshenyj pry mnohykh kryteriyakh predpochtenyia y zameschenyia* [Making decisions with many criteria preferences and substitution], *Nauka, Moscow, Russia*.

17. Klimova, T.M.(2003), "Management of innovative activity of enterprises", *Visnyk Tekhnolohichnoho universytetu Podillia*, vol.2, pp.55—57.

18. Kovalyshyn, P.V.(2007), "Venture investment. Return to realism in the U.S. and Europe", *Ekonomist*, vol.1, pp. 54—56.

19. Koval'chuk, K.F.(1996), "Methods of intellectual support of economic decision making", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, NAN Ukrainy IK im. V.M. Hlushkova, Kyiv, Ukraine*.

20. Luk'ianova, V.V. (2004), "Assessment of aggregate risk of activity of the enterprise", *Finansy Ukrainy*, vol.6, pp. 74—81.

21. Malovychko, A.S.(2004), "Risk management enterprise: its objectives, functions, tasks", *Formuvannia rynkovoї ekonomiky v Ukraini*, vol. 13 pp. 600—609.

22. Malovychko, A.S.(2001), "Developing making under uncertainty conditions and risk", *Torhivlia i rynek Ukrainy*, vol. 12(2), pp. 108—112.

23. Чепурко, В.В. (2000), "Assessment of differentiation of agricultural enterprises according to risk levels for foreign investment", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu im. T.H. Shevchenka*, vol.43, pp.13—15.

24. Четыркин, Е.М. (2002), *Fynansovyj analiz proyzvodstvennykh ynvestytsyj* [Financial analysis of industrial investment], *Delo, Moscow, Russia*.

25. Ястремська, О.М. (2007), "The risk in investing activities", *Naukovi pratsi DonNTU*, vol. 31-1, pp. 56—60.

26. Ястремський, О.І. (1992), *Modeliuvannia ekonomichnoho ryzyku* [Modelling of economic risk], *Lybid, Kyiv, Ukraine*.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2013 р.